

YİĞİT BENER'İN ÖTEKİ KÂBUSLAR'INA PSİKANALİTİK BİR YAKLAŞIM

Hatice ŞEN* - Macit BALIK**

ÖZ

Türk edebiyatında çeviri eserleriyle ve dergilerde yayımlanan öyküleriyle tanınmaya başlayan Yiğit Bener (d. 1958), iki binli yıllardan sonra öykü ve romanlarını yayımlamaya başlar. Erhan Bener'in oğlu olmanın ötesinde yazdığı öykülerde kullandığı farklı anlatım teknikleri ve alegorilerle oluşturduğu atmosferin sıra dışı oluşuyla dikkat çeker. İlk öykü kitabı olan *Öteki Kâbuslar* (2009), fabllarda, anonim anlatıların olanaklarından yararlanan modernist kurgularda, Geroge Orwell'dan Kafka'ya kadar batılı birçok yazarda görülen "hayvan" figürlerinin işlevsel kılınarak toplumsal eleştiri yapılmasına benzer bir şekilde kurgulanan öykülerden oluşur.

Bener, çeşitli hayvanlar üzerinden toplumun eksik ve yanlışlarını, nefreti, ölümün meşrulaştırılmasını ve 'ötekileşmeyi' anlatır. Aynı zamanda yazarın otobiyografik belleği, gözlem gücü, tanıklıkları ve deneyimleri de eserde yer alan öykülerin oluşumuna kaynaklık eder. Hem bireysel hem de toplumsal sorunlara değinerek görülmeyen ya da görmezden gelinen problemleri gözler önüne sermeye çalışır. Gerek öz yaşamında izler taşıması gerekse öykü kişilerinin psikolojik derinliğe sahip olması ve ayrıca hayvan figürlerinin sıkça kullanılması, psikanalitik edebiyat kuramı çerçevesinde değerlendirmeye olanak tanımaktadır. Bu çalışmada özellikle hayvan karakterlere yüklenen işlev ve derin yapıda yer verilen göndermeler, toplumsal ve bireysel bilinçaltına yapılan vurgu ortaya çıkarılacak, göstergelerin toplumsal eleştiriye nasıl evrildiği sorunsalı tartışılacaktır.

Anahtar Kelimeler: Yiğit Bener, *Öteki Kâbuslar*, psikanalitik edebiyat kuramı, hayvan karakterler.

A PSYCHOANALYTIC APPROACH ON YİĞİT BENER'S ÖTEKİ KÂBUSLAR (OTHER NIGHTMARKS)

ABSTRACT

Yiğit Bener (b. 1958), who started to be known for his translation works in Turkish literature and his stories published in magazines, begins publishing stories and novels after two thousand years. Besides being the son of Erhan Bener, he draws attention to the extraordinary atmosphere he creates with the different narrative techniques and allegories he uses in his stories. His first short story book, *Öteki Kâbuslar [Other Nightmares]*(2009), consists of stories constructed in fables in a way similar to social criticism by making the "animal" figures seen in many western writers, from modernist fictions to the use of anonymous narratives, from Geroge Orwell to Kafka.

Bener, describes society's shortcomings and wrongs, hatred, legitimization of death and 'otherness' through various animals. The author's autobiographical memory, powers of observation, testimonies and experiences also refer to the formation of the stories in the work. It tries to expose problems that are not seen or ignored by addressing both individual and social problems. The fact that the story person has psychological depth and also the frequent use of animal figures makes it possible to evaluate within the framework of psychoanalytic literary theory. In this study, references to the function and deep structure attached to animal characters, emphasis on the social and individual subconscious will be revealed, and how indicators evolve into social criticism will be discussed.

Keywords: Yiğit Bener, *Öteki Kâbuslar*, psychoanalytic literary theory, animal characters.

* Bartın Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, yüksek lisans öğrencisi, senhatice1703@gmail.com ORCID: 0000-0002-6085-6316.

** Doç. Dr., Bartın Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, macitbalik@gmail.com ORCID: 0000-0002-4589-0428.

Giriş

On dokuzuncu yüzyılın sonlarında ortaya çıkan psikanaliz, temelde iki amaca yönelir ve amaçları tanımını meydana getirir. Bu amaçlardan ilki ruhsal problemlere çözüm bulmaktır. İkincisi ise ruhsal yaşama etki eden faktörlerin bilinçli olaylardan çok bilinç dışı olaylarla açıklanmasıdır. Çünkü insanlar yapamadıkları ve dile getiremedikleri olay ve olguları bilinç dışına iterler. Bilinç dışına itilenlerin zaman zaman bilince getirilmeleri kişilere ruhsal ve bedensel açıdan problem yaratır. Bu nedenle on dokuzuncu yüzyılın sonlarında Freud tarafından bilimleştirilen psikanaliz, bireylerin bilinç dışı duygularını kontrol altına alarak onların ruhsal ve bedensel problemlerine çözüm bulmaya çalışır (Yıldız 2014: 1).

Freud'a göre insan zihni üçe ayrılır. Bunlar: Bilinç (ego), ön bilinç (id) ve bilinç dışı (süper ego)dır. Ön bilinç, ruhsal aletin en ilkel parçasıdır. Kişinin kolayca dile getiremediği, yanlışlıkla ya da alelade bir şekilde dile getirdiğinde ise utanç ve endişe duyduğu bir yapıdır. Kolayca söylenemeyen bu yapılar ön bilinçte saklıdır. Ön bilinçten bilince çıkması ise yalnızca rüya, oyun, büyü, sanat yapıtları ve dil sürçmeleri ile gerçekleşmektedir. (...) bu durum birey ve toplum tarafından hoş karşılanmamakta ve kolayca ortaya çıkmamaktadır (Budak 2009: 14). Moran ise bu konuda, insanların yaşamları boyunca belli isteklerinin olduğunu ancak bu isteklerin toplum gerçekliğine uymadığından ötürü direkt gerçekleştiremediklerini ifade eder. Bu isteklerin ise ancak 'hayal kurma yolu' ile gerçekleştirilebileceğini ancak aşırıya kaçarsa ruh hastalığına yol açacağını dile getirerek Freud'un görüşlerini özetlemektedir (Moran 2018: 151). Göz ardı edilmemesi gereken bir başka düşünce ise insan davranışlarının tamamını "içgüdüsel dürtülerle" ifade edemeyişimizdir. Bu konuyu Arzu Özdemir şu şekilde açıklar:

İnsanın duyu organları vasıtasıyla edindiği algılar da onun davranışlarını biçimlendirmede önemli bir unsur teşkil eder. Bu görüşlerden yola çıkarak bazı psikanalistler, ego'nun görevinin sadece id'den gelen arzulara karşı savunma oluşturmak olmadığını vurgular (Özdemir 2005: 94).

Buraya kadar psikanalitik çerçeveden bakılan insan ruhuna edebiyat çerçevesinden bakılacak olunursa; edebiyat eseri oluşturulurken kullanılan kişiler, zaman, mekân, olay örgüsü vb. yapılar aynı zamanda yeni bir dünya kurar. Kurulan bu dünyayı anlamak, yazarı ve okuyucusunu da anlamaya yardımcı olur. Çünkü yazar, kurduğu dünya ile iç dünyasını ele verir. İnsan ruhunun sembolü ise rüya ve edebi eserdir. Her ikisi de ruhun karanlıklarını açığa çıkarır. Bu nedenle yazarlara yalnız yazdıkları eserlerin türleri ile değil; psikolojik açıyla da bakılmalıdır (Budak 2009: 19). Edebiyat ile psikoloji arasındaki ilişki ise oluşumlarından ötürü birbirlerini etkileyen iki disiplindir. Her ikisi de insan ruhunun gizli ve bariz olgularını göz önüne sermesiyle benzer yollarda ilerlemişlerdir. Psikanalitik edebiyat eleştirisi ise yine Freud tarafından ortaya çıkarılmıştır. Ancak uygulama noktasında yeterince yer almamıştır.

Toplumda yazarlara "sıra dışı bir insan" gözüyle bakılır. Çünkü yazarlar günlük yaşantısı dışında yazmaya başladığı andan itibaren bilinçaltındaki duyguları korkusuzca bilince getirerek cesur bir kahraman görevi üstlenir. Bu yönüyle de yazar, diğer insanlardan pek çok farkla ayrılır (Emre 2009: 321-322). Can Şen'e göre ise bu farklılığın sebeplerinden bazıları da sanatçının malzemesinin soyut olması ve psikolojileridir (Şen 2012: 18). Sonuç olarak edebi eserlerin çözümlenmesinde ve yazardan yola çıkarak eserin kişileri ile yazar-eser ilişkisinin kurulmasında edebiyat psikolojisinin rolü yadsınmaz.

“Öteki” Olmanın “Kâbus”la İlişkisi

Yiğit Bener'in ilk öykü kitabı olan *Öteki Kâbuslar*, genellikle yazarların ilk eserlerinde otobiyografik belleğe sıklıkla başvurduğu ilkesine uygun bir içeriğe sahip olduğu kadar, kolektif hafıza veya toplumsal belleğe ilişkin göndermeleri de ihtiva eder. Her iki durum da psikanalitik edebiyat eleştirisinin ilgi alanına giren göstergelerle yüklü olduğu anlamına gelir. Zira psikanalitik yaklaşım yalnızca bireyin bilinçaltını değil, toplumsal bilinçaltını da ortaya çıkarmaya dönüktür. Sanatçılar Freudyen psikanalizde “gündüz düşü” olarak nitelendirilen sanatsal yaratımlarının, düşlem ve fantazyalarının arka planında yoğun toplumsal göndermelere de yer verirler. Yiğit Bener'in *Öteki Kâbuslar*'ı da hem toplumsal göndermesi olan 'öteki' hem de bilinçaltını ve bastırılmış güdüleri içeren 'kâbus' kavramlarına karşılık verir. Öncelikle yazarın yaşamından izler taşıyan, çektiği sıkıntı ve zorlukları indirgediği “öteki” olma durumunu değerlendirmek gerekir. Bener, eserlerinde genel olarak 'ötekileşmeye', 'ötekileştirmeye', ruhsal ve fiziksel şiddete, eşitsizliğe, ölümün meşrulaştırılmasına, nefrete, düzeni bozan iktidara ve ezen-ezilen ilişkisine geniş yer verir. Ötekileşme / ötekileştirilme unsuru, yazarın tecrübe-eser ilintisiyle ortaya koyduğu bir ifade olarak değerlendirilmelidir. Çünkü yaşamının büyük bir kısmını Türkiye ile Avrupa arasında gidiş geliş şeklinde geçiren Bener, her iki tarafa yönelik bir aidiyet sorunu yaşamıştır. Nereye giderse gitsin geride bıraktığı tarafı daima 'ötekidir'. Türkiye'deyken Fransa'ya 'öteki', Fransa'dayken Türkiye'ye 'ötekidir' (Url-1). Bu minvalde eserine verdiği “Öteki” isminin rastlantısal olmadığı, yazarın biyografik gerçekliğine yaslandığı söylenebilir. Bu durum yazar psikolojisini etkilediği gibi yazdığı öykülerin psikolojik atmosferini de tayin etmektedir.

Üzerinde durulması gereken diğer gösterge ise kitabın ismini oluşturan kelimelerden biri olarak “kâbus”tur. Başlı başına kâbus kelimesinin kullanımı bile esere yönelik psikanalitik eleştiri yapılmasına olanak sağlar. Bunun yanında öykülerin birçoğunun “böcek” motifi üzerinden sağlanan bir tür kâbus anlatımı olması, 'ben' anlatıcı tercihinin ağırlıkta olması gibi hususlar da metinlerin bilinçaltına yoğun göndermelerde bulunduğu işaret eder. Özellikle kâbus ya da diğer bir deyişle endişe düşleri, bastırmaya dönük bir işleve sahiptir. Yazarın anlatıcısına yaptırdığı kâbus anlatımı, Freud'un üç kategoriye (fizyolojik isteklerin gerçekleştirilmesine yönelik üstü örtülmemiş rüyalar, psikolojik isteklerin gerçekleştirildiği üstü örtülmüş rüyalar ve endişe rüyaları) ayırdığı rüyalardan biri olan bedensel gereksinimlerin giderildiği bir rüya olup korkunun temsili olan böcekler aracılığı ile endişe rüyasına dönüşür. Endişe rüyaları da “egoyla uyumsuz bilinçaltı isteklerinin, bilinç alanına sızması ve bu duruma egonun kaygı duygusuyla karşılık vermesi olarak tanımlanabilir. Freud önceleri, kişinin yaşadığı endişe duygusunun bastırma mekanizmasının bir sonucu olduğunu düşünmüşken, sonradan aslında endişenin bastırmaya (repression) yol açtığı kanısına varmıştır” (Cebeci, 2004: 292). Böcek ve tikslenme unsurlarının bir araya getirilmesiyle oluşturulan endişe ve kâbus anlatımı, Bener'in hem kişisel tarihine hem de toplumsal tarih içinde travmaların yaşandığı olaylara dair göstergelerle yüküdür.

Yazarın hareket noktası olarak seçtiği unsurun böcekler olması bir yandan Kafkaesk bir etkilenim olarak kâbusa kapı aralarken bir yandan da çift yapı bir anlatım tekniğini ortaya çıkarır. Bu çalışmada ele alınan öykülerin iç içe geçmiş iki hikâye şeklinde yazılması ve bir şekilde birbirlerine bağlanması sözü edilen ikili akışı ortaya çıkarır ve bu yönüyle de anlatımı ilginç kılar. Yazarın hem kullandığı teknik hem de içeriği tayin eden unsurlara dönük önemli bir değerlendirme yapan Oktay Yivli, Bener'in öykülerini akademik bir dikkatle incelediği “Yiğit Bener'den Böcek Öyküleri” adlı makalesiyle öykülerde yer alan hayvan figürlerini “alegori, parçalılık, anlatı düzlemleri, paralel anlatım, etik, sarkazm kavramları çerçevesinde” (Yivli 2017:

69) ele almıştır. Alegorik olarak incelediği “Sokulmak”, “Alaz”, “Deney” ve “Talimat” adlı öyküleri kadın-akrep, çocukluk anıları-Madımak olayı, tıp fakültesi öğrencilerinin yapmış olduğu deney-Mengele'nin deneyi, yazıcı askerin sineklerle mücadelesi-Ermeni sorunu şeklinde ilişkilendirerek incelemiştir. Yivli, eserde yer alan “Başkalaşım” adlı öykünün ayrı bir incelemeyi hak ettiğini söylemiştir. Bu öyküyü, Kafka'nın *Değişim* adlı eserini tersten okuyarak incelemiş olup aynı zamanda öykünün içinde bulunan diğer böceklerin birbirleriyle mücadelelerini insanların kendi aralarındaki mücadelelerine bir gönderme olduğunu ifade etmiştir:

İlkin bağımsız hikâyeler gibi karşımıza çıkan -eğer böyle olsaydı fantastik bir dünyaya gönderme yapacaklardı- ardından bir insan öznesinin kâbusları olduğu anlaşılan -bu sefer ahlaki dünyaya gönderme yapar- bu anlatılar, Balzac gibi bir çeşit insanlık komedyası yaratmayı ister. İnsan dünyasının acımasız ilişkileri, kadına şiddet, güçlünün zayıfı ezmesi, iktidarın kötüye kullanımı, ötekine tahammülsüzlük böylece öyküleştirilir (Yivli 2017: 73).

Yivli bu öyküden yola çıkarak “postmodern bir çağda bile meselesi olan modernist metinlerin üretilmesinin hâlâ mümkün olduğunu” (Yivli 2017: 76) ifade etmiştir.

On altı öyküden oluşan *Öteki Kâbuslar*'ın “Sokulmak”, “Alaz”, “Deney”, “Tablo”, “İstila” ve “Başkalaşım” başlıklı öykülerinde kâbus anlatısının temsilini üstlenen böcekleri işlevselleştirir. Anlatıcı veya öykü kişilerinin böceklere bakış açısından hareketle toplumsal meselelere açılan yazar, tiksintinin veya kâbusun söz konusu olan hayvan figürlerinde değil, kolektif hafızamızda olduğunu anlatma yoluna gider. Burada değerlendirmeye alınacak olan esas unsur ise toplumsal bilinçaltından ziyade bireyin ve dolayısıyla yazarın bilinçaltının sanatsal yaratıma etkisini ortaya çıkarmaktır. Psikanalitik bakış açısına nesnel karşılıklar sağlayan öyküler; her birine bir böcek imgesinin eşlik ettiği çocukluk, ergenlik, yetişkinlik şeklinde kategorilere ayrılabilir.

“Sokulmak”: Ödipal Arzu, Akrep ve Kadın

Öykü, akrep ile memeyi aynı gün gören on beş yaşındaki bir çocuğun ağzından anlatılmaktadır. Her ikisini de ilk defa canlı olarak gören çocuk, meme konusunda gazetelerin magazin sayfalarındaki ve annesinininkileri hariç tutar. Aynı zamanda gözüne takılan akrebi yakalama arzusunu taşır. Öykünün bir paragrafında kadının memelerine takılan bakışlar aracılığıyla cinsel arzulara yer verilirken, diğer paragrafta yine bakışın odaklandığı diğer bir unsur olan akreple ilgili anlatım yer alır. Kadının rahat tavırları, erkeklerle alay edercesine oynaşması ergen yaştaki anlatıcının da dikkatinden kaçmaz. Kendisinin yanında bu kadar rahat olmasını ise aralarındaki yaş farkının verdiği özgüvenle iplerin kadının elinde olmasına ve bu durumdan kadının farkındalığına bağlar. Psikanalitik açıdan çocuğun kadının memesini görür görmez annesinin memesini düşünmesi Freud'un “ödip kompleksini” çağırıştırır. Ödip kompleksi, Freud tarafından oluşturulan erkek çocuklarının annelerine karşı cinsel arzu duyması ve babayı düşman olarak görmesidir (Şenödeyici 2012: 81). Yazarların meydana getirdiği kişilerin bazıları ödipal tavırlarını annelerinin üzerinden başka kadınların üzerine yöneltmişlerdir (Balık 2011: 214). Çocuğun on beş yaşında cinsel dürtülerini annesi üzerinden çekip başka bir kadına ilgi duyması, bakışın odaklandığı diğer bir varlık olarak hayvan (böcek) figürüyle bir araya geldiğinde bilinçaltında yer alan ödipal arzular kaçınılmaz olmaktadır. Erotizmin “bakış” eylemi ile başladığı, bakmak ve görmenin psikanalitik perspektiften bakıldığında erojen ayrıntılar olduğu bilinir. Anlatıcının “...bakmadım dediysem, görmedim demedim! O da zaten göstermekten sakınmıyordu. Yoksa sırtını bile dönmeye zahmet etmeden niye yanımda soyunsun?” (Bener 2012: 18) şeklinde betimlediği ve kendisi için kışkırtıcı olan bu tablo içinde kadının kendi benliğini esir alışı ile takip

ettiği akrebin öykünün sonunda bir vazonun içine hapsedilmesi arasında da bir koşutluk oluşturur.

Anlatıcının bakışını esir alan kadının bu tavrı yalnızca ona değil, çevresindeki tüm erkeklere karşı da aynı şekilde sürdürülmektedir:

Aksine, büyük olasılıkla o fettan ifadesini takınır, cilveli bir edayla uzun saçlarını ensesinde toplayarak, "Çok mu beğendin? Gel daha yakından bak istersen," gibisinden bir laf atardı... Onun tarzı buydu: İnsanlarla oynamayı, oynaşmayı seviyor, özellikle de erkekleri parmağında oynatıyordu (Bener 2012: 18).

Kadının çocuk başta olmak üzere diğer erkeklere karşı takındığı fettan, cilveli ve baştan çıkarıcı tavır, psikanalitik açıdan *nemfomaniyi* çağrıştırmaktadır. Nemfomani, kadınlarda meydana gelen, erkeklerle birlikte olma tutkusudur (Gürel-Muter 2007: 555). Kadının nemfoman tavrı ise birçok erkeği etkilemektedir. Öykünün ilerleyen kısımlarında cam vazonun akrebi içine alarak ters çevrilmesiyle başlayan tutsaklık, ergen-anlatıcının kadına tutsaklığı ile paralel bir şekilde ilerler. Sonunda ise büyük heyecana kapılan anlatıcının söz konusu kadına fiziksel temas sağlamak üzereyken aniden geriye atılmasıyla vazo devrilmiş, akrebin esareti sona ermiştir. Anlatıcının öteki katmanında da anlatıcı, kadının kuşatmasından, istemeyerek de olsa, kurtulmuştur. Böylelikle öykünün anlatıcısının kadınla ve akreple olan hikâyesi peşi sıra ilerleyen paragraflarla ortaya konularak metnin iki farklı öykü şeklinde okunmasına da olanak sağlamıştır. Fakat kurgunun sonunda akrebin kurtulması ile anlatıcının cinsel arzular beslediği kadının etkisinden kurtulması anında ikisinin hikâyesi birleşir ve birleştiği noktada da son bulur.

"Alaz": Çocukluk-Suç ve Toplumsal Bellek

Öteki Kâbuslar'ın dikkat çeken öykülerinden biri de "Alaz"dır. Metinde, başlığına uygun bir şekilde "ateş", "alev", "alaz" gibi göstergeler laytmotif olarak hem anlatıcının otobiyografik belleğinde hem de toplumun ortak hafızasında sıklıkla öne çıkarılır. Öykü, yıllar sonra çocukluğunun geçtiği mahalleye dönen adamın eski anılarını hatırlamasıyla başlar. Bu öyküde de yazar iki olayı sırasıyla paragraf başı yaparak ele almıştır. İlk paragrafta bir çocuğun arkadaş grubuyla naylon torbalara topladıkları çekirgeleri nasıl yaktıklarını anlatırken; ikinci paragrafta tarihte meydana gelen Madımak olayı hatırlatılarak yakılan ve otel yerine açılan kebabçı dükkânına yönelik ironik bir anlatım tutumu tercih edilmiştir. Kimi kısımlarda ironinin güçlü politik eleştirilere dönüştüğü de görülür. Yiğit Bener, bu öyküde de "Sokulmak"takine benzer kurgu tekniği benimser. Ateşin yaptığı çağrışımlarla anlatıcı bir paragrafta çocukken çekirgeleri toplayıp yakmalarına dair hatıralara giderken ani bir şekilde yakın geçmişin önemli hadiselerinden biri olan Madımak katliamına değinir. Böylece biri çocukluğunda, diğeri yakın geçmişinde yaşadığı, tanıklık ettiği iki hadiseyi paralelize ederek aktarır:

Hâlâ unutamadım, donakalıp izlediğim o sahneyi... Alevlere değer değmez eriyen naylon torbayı... Kaçamayan... Önce kanatları tutuşan... Sonra da nar gibi kızaran o çekirgelerin korlanmış görüntüsünü. Hele o kara duman... O cayırtı... O koku... İşte o kokunun zaman aşımı yok. Hiç aklımdan çıkmıyor. Çıkmayacak (Bener 2012: 36-37).

Anlatıcının çocukken yaptığı mahalle kavgaları, taşla kafa yarma, hayvanlara eziyet etme gibi saldırgan davranışları, büyüdüğünde yerini büyük pişmanlıklara bırakmıştır. Psikanalitik açıdan bu durum Freud'un, çocukluk döneminde "dolandırıcılık", "hırsızlık", "kundakçılık" gibi suçlara karışan kişilerin ileriki yaşlarda dürüst bireylere dönüşeceği düşüncesine dayandırılabilir (Freud 2001: 202). Anlatıcının çocukluğunda çekirgeleri toplayıp yakma eylemine karşı duyduğu

pişmanlık Freud'un bu düşüncelerini destekler niteliktedir. Öte yandan yukarıda da belirtildiği üzere, psikanalitik edebiyat eleştirisi sadece bireyin bilinçaltını değil, kolektif hafıza ve toplumsal bilinçaltını imleyen göstergeler olarak da okunabilir. Anlatıcının oldukça eleştirel ve katı bir üslupla anlattığı kısımlar, Sivas olaylarının anlatıldığı pasajlarda ortaya çıkar:

Göğe kadar yükselen yangının önünde sevinç naralarıyla zıplayordular. Tanrı'nın adını anarak böğürüyordu, şairleri kıstırdıkları otelin çevresini saran zebaniler. Az ötede rap rap tempo tutuyordu, üniformalı bostan korkulukları. Kimi kendince yukarıdan almış takma talimatını, kimineyse güya yukarıdan emir gelmemiş, engellemeleri için..." (Bener 2012: 35).

Öykünün sonunda anlatıcının "kebab kokusu" nun etrafı sardığına yönelik sözleri, yakılan otelin yerine açılan kebabçı dükkânının maziye ve hatıraya karşı yapılmış bir "saygısızlık" olduğunu dile getirmeye çalışır. Bener, bu öyküde, yakın tarihin gerçekleriyle anlatıcının çocukluğu arasında ani geçişler yapar. Anlatıcı kahraman, çocukluğu ile yakın geçmişte yaşanan Madımak Oteli hadisesi arasında yapılan geçişlerle birlikte politik eleştirinin dozunu artırır. Çocukluğunda çekirgeleri ateşe atarak yakmaları ile oteldeki aydınları-sanatçıları yakan güruhun motivasyonu arasında ilişki kurma yoluna gider. Ateş-alev, çağrışımı tetikleyen göstergedir. Öykünün çift katmanlı bir yapı oluşturması, "alev" in bir çocukluğa, bir Sivas olaylarına yaptığı göndermeyle sağlanır.

"Deney": Janus Figürü ve Thantos

Yiğit Bener'in çoğul anlatıcı kullanarak kurguladığı öyküler arasında kişisel tarih ve otobiyografik göndermeler ile politik eleştiriye içeren "Deney" başlıklı öykü dikkat çekmektedir. Öykünün birinci tekil şahıs anlatıcısı tarafından aktarılan kısımlar yazarın otobiyografik hafızasını içeren paragraflar olup maziye, hatıralara yöneliktir. Üçüncü tekil anlatıcı ise politik göndermeleri içeren pasajları aktarır. Öykü bu yönüyle çift anlatı katmanına sahip bir yapı arz ederken ele alınan önceki öykülere benzer şekilde iki farklı öykü olarak da okunmaya olanak sağlamaktadır. Her bir paragraf, son cümlesinde yer alan bir gösterge ile öteki anlatım katmanına geçişi sağlamak üzere işlevselleştirilir. Paragraflar numaralandırıldığında tekli sayılara denk gelenler anlatıcının tıp fakültesi yıllarında yaptıkları bir deney ortamını, çiftli sayılara denk gelenler ise Mengele aracılığıyla aktarılan politik süreçleri ve bilhassa "faşist" söylemlere yönelik eleştirileri içerir.

Öykü, tıp okuyan bir gencin deney sırasında kendisini Mengele ile kıyaslamasını ve öldürme eyleminin aynı zamanda yaşatma eylemiyle ilişkisini anlatır. Bir taraftan canlı canlı kesmek zorunda olduğu kurbağanın kafasını düşünürken bir taraftan da Mengele'yi çözmeye çalışır. Acı çektirmeyi ne zaman sevmeye başladığını, ders çalışıp çalışmadığını ya da sınıftaki diğer arkadaşları gibi siyasi söylemlerle etrafta nutuk atıp atmadığını merak etmektedir. Bir taraftan da sınıftaki hocasının konuşmalarını aktarır:

"Düşünce özgürlüğü diye tutturmuşlar! İyi de, biz zengin bir Avrupa ülkesi değiliz. Etrafımız düşmanlarla çevrili." Hoca da bizim ikizlerle aynı kafada. "Türkiye üzerine oynanan oyunları" anlatmak için her fırsatta televizyon kanallarındaki açikoturumlara katılıyor. Yetmezmiş gibi, her derste en az yarım saat de bize nutuk atıyor: "Komünizm, bölücülük ve irtica: işte cennet vatanımızı tehdit eden üç büyük illet. Kafalarını kaldırdılar mı, hemen kellelerini uçuracaksınız!" (Bener 2012: 40).

Konuşan hocanın ve onlarla aynı fikirde olan arkadaşlarının milliyetçi tavırları psikanalitik çerçeveden bakıldığında "Janus figürü" ile özdeşleşmektedir. Janus figürü, milliyetçiliğin iki boyutunu ve temelinde "ahlaki, siyasi ve insani temelde" doğrulumu olduğunu anlatır. Böylelikle

geçmişe bir özlemin meydana gelip geriye doğru bir yönelmenin olduğunu ifade eder (Gürel-Muter 2007: 548). "Deney" öyküsünün politik göndermeleri içeren anlatı katmanında bu türden insanların takındıkları milliyetçi tavır ile bu tavır takınmayanlar arasındaki ilişki kopukluğu anlatılır. Bu anlatıların çoğunda dozu yükselen bir eleştiri yer almaktadır.

Aynı anlatı düzleminde sürekli adından söz edilen Mengele'nin öldürme eyleminden zevk aldığı şeklindeki ifadeler ise ister istemez psikanalitik kuram çerçevesinde "Thanatos" kavramını hatırlatır. Thanatos, İd'den gelen ölüm arzusunun karşılığıdır. Freud'un ölümcül ve saldırgan enerji olarak ifade ettiği durumu tanımlar. Kişinin ya kendisini ya da başka birini cezalandırması yahut öldürmesi ile açıklanır (Freedman vd. 2003: 672). Kısacası öldürme düşüncesi ile öldürülen kişilerin sayısının yalnızca rakamlardan ibaret olması anlatıcılığı düşünmeye ve sorgulamaya iter. Her şeyin öldürmek için bir bahane olduğunu ve kılıfına uydurulduğunu düşünür. Yine Mengele'yi düşünerek aynadaki görüntüsünden rahatsız olup olmadığını sorgularken bu düşlemini şöyle ifade eder:

Aynadaki çirkin görüntünün örtüsü... Gerçi... Kulp takmaya ne hacet? Yan binadaki gaz odasından rahatsız olmayan biri, aynadaki görüntüsünden neden rahatsız olsun? (Bener 2012: 45).

Yukarıdaki alıntıdan da anlaşılacağı üzere, psikanalitik yaklaşımlar içinde benlik, ego, narsisizm gibi kişilik durumlarına ilişkin önemli bir veri olan "ayna" metaforu devreye girer. Psikanalizde ayna, Lacan'ın "ayna evresi" tanımıyla dikkat çeken bir ayrıntı olarak "özne-ben" ilişkisini ortaya koyar. Ona göre çocuk, kendi kimliğini ayna sayesinde fark eder ve mutlu olur (Tiken 2009: 50). Bu aynı zamanda narsisizme yapılan güçlü bir gönderme olarak da okunmalıdır. Zira ayna, kişinin iç dünyasını dış dünyasına sunan kozmik bir yansıtıcı olmasına rağmen Mengele vicdanını körelterek dış dünyanın olumsuzluklarını aynadan gördüğü halde bundan rahatsız olmaz. Mengele'nin bu tutumu, yukarıda sözü edilen "ölümcül ve saldırgan enerji"nin taşıyıcısı olduğunu da desteklemektedir.

Dikkat çeken bir başka husus ise geçmişte psikanalitik edebiyat eleştirisi yazar üzerinden yapılırken bugün, yazarın oluşturduğu karakterler üzerinden yapılmasıdır (Soylu 2001: 31). Şu ana kadar yapılan eleştiriler de genellikle kurgusal kişiler üzerinden gerçekleştirilmiştir. Ancak bu öyküde dikkati çeken diğer bir husus da yazarın biyografisi ile öykünün benzerliğidir. Yiğit Bener'in Tıp Fakültesi son sınıf öğrencisiyken bazı sorunlardan dolayı bırakmak zorunda kalması psikolojik açıdan yazarı etkilemiş ve eserdeki kahramanın mesleği ile eski mesleği arasında ilişki kurulmuştur. Ayrıca ölüme ve öldürmeye karşı düşüncelerini de bu öyküde dile getirerek tepkisini bir kez daha ortaya koymuştur. Sonuç olarak yazarın düşünceleri, dünya görüşü, yaşam standartları uzak ya da yakın bir şekilde sanatsal yaratımına etki etmiştir.

"Tablo" ve "İstila"nın Fobisi

Bener'in "Tablo" başlıklı öyküsünde ressam bir kadının en yakın arkadaşına doğum günü için onun yazdığı öykülere karşılık yaptığı örümcek tablosundan bir gündüz düşünün kâbus anlatısına nasıl evrildiği, gerçek bir örümcek fobisinin nasıl ortaya çıktığı anlatılır. Kadın örümcekten aşırı derecede korkar ve adını bile duymaya tahammülü yoktur. Benzer bir durum anlatıcının "düşman" olarak nitelediği ve insanlaştırılmış yaratıklar gibi algıladığı, "ansızın çıkagel(en)" (Bener 2012: 87) karıncaların yol açtığı bir kâbus anlatısına dönüşen "İstila" adlı öyküde de yer alır. Kadının örümcek korkusu psikanalizde "Phobia" olarak geçer. Phobia (fobi), kişinin bir nesne veya duruma karşı hissettiği korku hissidir. Kişi, korktuğu şeyi gördüğünde ya da duyduğunda

istemsiz tepki verir ve kaçır. Psikolojik açıdan phobia olarak adlandırılan bu durum halk arasında fobi olarak bilinir (Gürel-Muter 2007: 558). Ressam olan kadının örümcekten korkması ve onu gördüğünde verdiği tepkiler, tam anlamıyla kâbusa kapı aralayan bir fobinin tutsağı olduğunu gösterir.

Baştan aşağı saçmalıkta bu işe kalkışmam. Belliydi böyle olacağı, besbelli! Bile bile lades! Aslında tombul gövdesinin yarısını kırmızıya boyayıp üste aynı renkle bir yatay çizgi çektiğim sırada, tam o an sırtım ürperince hissetmişim atölyedeki belli belirsiz varlığını (Bener 2012: 50).

“İstila” adlı öyküde ise karıncaların bir evin mutfağını ve mutfaktaki reçel kavanozunu istila etmesiyle anlatıcı konumundaki ev sahibinin sinirlenip onları yakması anlatılır. Fakat bu anlatım sıradan bir tiksintiden çok fobinin üst sınırına ulaştığı bir kâbus anlatımına dönüşmüştür. Anlatıcı, haşere-böcek düşmanlığını onlarla, neredeyse kötü niyetli bir insan topluluğu, koloni, istilacı ve düşman ordusuymuş gibi yaklaşması fobinin boyutunu göstermesi açısından dikkat çekicidir. Karıncalarla mücadelesini “Ölümüne savaş: ya ben ya onlar!” (Bener 2012: 88) ifadesiyle ortaya koyan anlatıcı, ilk önce ıslak bir bez yardımıyla onlardan kurtulmaya çalışır. Ancak onların ölmediğini üstüne üstlük kollarında dolaştığını fark edince deliye döner ve mutfağını yakma pahasına da olsa onları ateşe verir. Hepsinin olmasa bile çoğunun öldüğünü görünce mutlu olur.

Gerçi, hiç umrumda değil! Hepsi yanmalı. Yok olmalı! Hiçbiri kurtulmamalı. Tek bir düşman bile kalmamalı. Bedeli ne olursa olsun! Öderim! Gerekirse mutfağı başlarına yıkar, bir daha yaparım (Bener 2012: 91).

Bu sırada banyoya giderek ellerini ve kollarını iyice yıkar. O anda birden gözü aynaya ilişir fakat aynadaki görüntüsünü tanıyamaz. Sinirden kaşları çatık, ağzı yamuk ve çenesi kasılmış bir şekildedir ve o halini görünce ruh halinin yansımalarına tanık olmaktan kaynaklanan bir ürperti duyar.

Aynaya tuhaf bir görüntü yansıyor. Bana pek benzemeyen, tanıyamadığım bir adamın yüzü... Gözleri yuvalarından çıkmış, kaşları çatılmış, ağzı yamulmuş, çenesi kasılmış: yabanî bir ifade... Ürperiyorum (Bener 2012: 92).

Karıncaların mutfağı istila etmesiyle oluşan huzursuzluk, bireyin özel yaşam alanına saldırmasıyla devam eder. Geçmişten günümüze birçok kez üzerinde durulan bu saldırganlık mevzusuna Freud bir soru sormuş ve cevabı hâlâ konuşulmaktadır. Bu soru şu şekildedir:

İnsan türünün yazgısı söz konusu olduğunda, anahtar sorunun şu olduğunu düşünürüm: Kültürdeki ilerlemeler, insan türüne, kendisine özgü saldırganlık ve öz-yıkım itkilerinin toplu yaşam içinde yol açtığı bozuklukların üstesinden gelme olanağını tanıyacak mıdır? (Akt: Mitscherlich 1997: 221-236).

Hâlâ üzerinde düşünülen ancak tam bir yanıt verilemeyen bu saldırganlığın içgüdüsel olduğunu varsayarak kişilerin kendilerini durdurması toplumun durması demektir. Yazarın da anlatıcı ile aynı görüşü savunduğu ve ölümün bir çözüm olmadığı öykünün genelinde görülmektedir. Ayna kuramının burada da görülmesi, okuyucuyu bir önceki öyküde geçen kurama götürecektir. Lacan'ın “ayna evresi” tanımıyla “özne-ben” ilişkisi kurulur. Kişinin vicdanının yansıması ayna vasıtasıyla öğrenilir. Anlatıcının karıncalara yaptığı işkence sonucu içgüdüsel olarak yaşadığı tiksintinin ardından yüz hatlarının değişmesi, aynada kendisini tanıyamamasına sebep olur. Lacan'ın mutluluk ifadesinin aksine bir tanıyamama ve ürperti söz konusudur.

Öte yandan "İstila" öyküsünü yalnızca kâbus, tiksinti, nefret gibi yalnızca psikolojik göndermesi olan göstergeler olarak okumak metnin altında yatan toplumsal eleştiriye iskalamak anlamına gelecektir. Nitekim anlatıcının mücadele içine girdiği karıncalara inasanal özellikler atfetmesi, onları savaşın bir cephesi olarak görmesi "karınca"ya sembolik anlamlar yüklediğini düşünmeyi gerektirir. Zira kişileştirilmiş varlıklar olarak idrak edilen karıncaların yaşamı kâbusa dönüştürmesi aslında içinde yaşanılan gerçek dünyanın "istilâ" edildiğine ve bu istilacıların yok edilmesi gerektiğine yönelik protest bir tavrın metne yansımalarıdır.

Yazar Ben'i ve Varoluş Açısından "Başkalaşım"

Yiğit Bener'in *Öteki Kâbuslar*'ında yer alan bütün öykülerde "böcek" motifinin temsil değeri yüksek, göndermeleri yoğun ve sembolik anlamı olan unsurlar olarak yer almasının Kafkaesk etkilere bağlanması gerektiğine daha önce değinilmişti. Bu öyküler arasında özellikle "Başkalaşım", hem başlığının Kafka'nın eserine yaptığı gönderme hem de anlatıcısının "insana dönüşmüş" bir böcek olmasıyla ayrı bir yeri vardır. "Bir sabah, bunaltıcı düşlerden uyandığımda..." (Bener 2012: 113) cümlesiyle başlayan ve ilk olarak insana dönüşen böceğin anlatıcı konumunda olduğu öyküde daha sonra arı, örümcek gibi birçok hayvan, anlatıcı olarak yer alır. Bu öyküde paragraflar iki olayı değil birçok olayı bünyesinde barındırır. Oktay Yivli bu öyküyü Kafka'nın *Değişim* romanını tersten okuyarak yorumlar (Yivli 2017: 68-76). Anlatıcı rüyasında kendini hayvan olarak görür ve rüyanın içindeki rüyada ise insan olmuştur. Böcek olan ailesi onu tanıyamaz ve kendilerine zarar vereceğini düşünerek saldırırlar. İstemeden de olsa ailesine zarar verirken uyanır. Buradaki rüya görme meselesini ise psikanalitik açıdan Freud şu şekilde ifade etmiştir: "Uykudan henüz uyanmış birinin incelikli olmayan yargılaması, düşlerinin başka bir dünyaya götürdüğünü varsayar" (Freud 1996: 61).

Öykünün ilk anlatıcısının gördüğü birinci rüya katmanının bir kâbus olduğunu, bu kâbusun içeriğinin de "öldürme" eylemi olduğunu insan türüne yöneltilmiş bir eleştiri olarak alımlamak da mümkündür. Kendisini bir sabah yatağında insana dönüşmüş olarak bulan anlatıcının "İstemezdim aslında, insan olarak ilk eylemimin kardeşimi öldürmek olmasını..." (Bener 2012: 114) şeklindeki sözlerinin ardından rüyanın ilk katmanından uyanan anlatıcının böcek boyutunda bir insana dönüştüğü bu kısımda anlaşılır. "Ter içinde kalmışım. Ne kâbustu ama!" şeklinde ifade bulan ilk uyanıştan sonra anlatıcının arıya dönüşmesinin ardından toplumsal olaylara yönelen anlatıcının eleştirel gerçekçiliğe de yaklaşan bir anlatım tutumu sergilediği görülür. "Göz yaşartıcı bomba, copunu çekmiş gelen pörtlek gözlü at sinekleri, lacivert üniformalı at sineği, değişmeyen şiddet, sirenler, düdükler, çığlıklar, küfürlü emirler, sarılı siyahlı desenleriyle tek tip üniformalı eşekarısı filosu..." vb. ifadelerin peş peşe sıralandığı ve anlatıcı-ben'in maruz kaldığı şiddet ve kaos ortamı anlatıyı bir bütün halinde kâbusa çevirir. Öyküde açıktan açığa Kafka'nın *Dönüşüm*'üne yapılan göndermeler, alıntılar yazarın ulaşmak istediği "öteki"lik meselesini desteklemek amacıyla metne alınır. "Bir sabah yine bunaltıcı düşlerden uyandığımda, kendimi yatağımda dev bir böceğe dönüşmüş olarak buldum. Gövdemin çapıyla karşılaştırıldığında acınası incelikteki çok sayıda bacak sallanıp durmaktaydı..." (Bener 2012: 120) alıntısından sonra daha önce sözü edildiği üzere, Bener'in Türkiye ile Avrupa arasında gidış gelişleri, her iki tarafın da 'öteki'si oluşu, politik tercihlerinden ötürü yaşadığı sıkıntılar ardından gelen paragrafta dile getirilir. Bu pasajların yazar yaşamıyla ilişkisi ve unutulmamalıdır:

Az sonra kapıma dayanacaksınız. Biliyorum. Görüntüm ürkütecek sizi, yabancılayacak, hatta nefret edeceksiniz benden. Biliyorum "Dönüşüm"ü anlatan bu öykünün sonunu:

Okumuştum bir yerlerde. Peşime düşecek, sizlere benzemediğim için kovalayacaksınız... Hatta itici bulduğunuz için yok etmek isteyeceksiniz (Bener 2012: 120-121).

Anlatıcının içine düştüğü karamsar ruh hali, yaşamakta olduğu buhran yalnızca aktarılan kâbusla ortaya konmaz. Aynı zamanda dilin kullanımında da birtakım psikolojik problemler yaşandığı gösterilir. "Oysa ben... Aslında... Sandığınız gibi... Yani... Hayır..." (Bener 2012: 121) şeklinde kesik, tek kelimelik, tamamlanmamış ifadeler yer verilmesi, ben'lik ve öznellik ile ilgili bir sorunun dilsel düzeydeki ifadesidir. Bu aynı zamanda parçalanmış iç dünyanın da dile yansıma biçimidir. Fakat öyküde farklı böcek figürleri üzerinden oluşturulan "ben" anlatımı, ben'in içinde bulunduğu toplumdan farklı oluşu, bu farklılığın da bir yazarı doğurduğu, yazarın ise gerçek yazar olabileceğini düşündüren bir sonla öykünün bitirilmesi, kurgulanmış yazar benliğinin Kafkaesk bir atmosfer içinde doğuşunu gösterir.

"Başkalaşım"ın sonunda bir mürekkep hokkasının içine düşen böcek, oradan kurtularak mürekkebe bulanmış ayaklarıyla masanın ucunda duran beyaz kâğıda ulaşır. Anlatıcı ben; "Benden önce kim bilir daha nicelerinin kalemlerini batırdıkları, ruhlarını akıttıkları o tılsımlı mürekkebi üç çift ayağımla kâğıda aktarıyorum, şekillendirmeye başlıyorum sözlerimi: '*Bir sabah, bunaltıcı düşlerden uyandığımda...*'" (Bener 2012: 123) sözleriyle öyküyü tamamlar. Yani öykü dairesel bir şekilde başladığı noktaya geri gelir. Başka bir okumayla Bener, bir yazarın var oluş sürecini, yaşadığı dünya ve toplumsal doku ile uyumsuzluklarını aktarmasıyla bir yandan öyküyü kahramanına yazdırır, diğer yandan "ben-öyküsel" bir anlatım sergileyerek yazar kimliğini inşa eder.

Sonuç

Yiğit Bener'in *Öteki Kâbuslar*'ındaki altı öyküsünde yer alan hayvan figürleri, bunların çoğunlukla anlatıcı olan öykü kişileri ile olan ilişkileri, psikanalitik okumaya olanak tanıyacak verilerle bir arada kurgulanmıştır. Onun bireyselden toplumsala uzanan içeriğiyle ele alınan altı öyküsünde kişilerin ödipal arzularının ortaya çıkarılmasından cinselliğe ve nemfomaniye, ben merkezli anlatımdan yazar beninin inşasına, ferdî bilinçaltından toplumsal bilinçaltına, fobiden suça kadar geniş bir yelpazede psikanalitik yaklaşıma olanak tanıyan bir kurgu ve içerik ile karşılaşılır. Yiğit Bener, gerek kendi yaşamından gerekse kolektif hafızada bulunan birtakım siyasi olaylardan hareket ederek toplum düzeninin, yaşanmakta olan hayatın bir kâbusa çevrildiğini ortaya koymaya çalışmıştır. Örümcek, akrep, karınca, çekirge gibi böcekler bir temsil hüviyeti de atfederek oluşturduğu atmosferde cinsel kimliğin oluşumu, id ve egonun inşası söz konusudur. Diğer yandan hem ferdin bilinçaltına hem de böcek metaforu ile ortaya konan kötü bir dünya düzenine yönelik eleştirel tutumu ortaya konur. Böylece politik bir duruşu da içerecek şekilde toplumsal hafızaya dönük bir anlatı katmanı oluşturulur. İncelenen öykülerde psikanalitik açıdan önemli göstergeler olarak okunması gereken hususlar; korku, kâbus, çocukluk, şiddet, ayna ve narsisizm, yazar kimliğinin inşası, ödip kompleksi şeklinde sıralanabilir. Eserin henüz isminden başlamak üzere psikanalitik bir çerçeve içine alınabilecek öykülerden müteşekkil olduğu rahatlıkla söylenebilir. Son olarak, yayımlanan ilk kitabı olması ve eserin son öyküsü olan "Başkalaşım"daki böcek figürünün yazarlık serüveninde ilk adımı atmaya başlaması göz önüne alındığında Bener'in bir yazar olarak kendi doğuşunu ve yazarlık kimliğini ortaya koyduğu da söylenebilir. Bu da, öykülerin benlik inşasına dönük ve aynı zamanda narsistik bir yönü olduğunu düşündürür.

Kaynakça

- Balık, Macit (2011). "Ferit Edgü'nün Kaçkınlık'ına Psikanalitik Bir Yaklaşım", *II. Uluslararası Edebiyat ve Bilim-I Sempozyumu*, Ankara: Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih- Coğrafya Fakültesi Yayınları, s. 201-220
- Bener, Yiğit (2012). *Öteki Kâbuslar*. İstanbul: Can Yayınları.
- Budak, Ali (2009). "Psikanalitik Edebiyat Eleştirisi ve Bir Uygulama Denemesi", *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 25, s. 13-26.
- Cebeci, Oğuz (2004). *Psikanalitik Edebiyat Kuramı*. İstanbul: İthaki Yayınları.
- Emre, İsmet (2009). "Yeni Türk Edebiyatının Psikolojik Kaynakları", *Turkish Studies*, 4/1, s. 319-355
- Freedman, J.L.-Sears, D.O.- Carlsmith, S.M. (2003). *Sosyal Psikoloji*. Ali Dönmez (Çev). Ankara: İmge Kitabevi Yayınları.
- Freud, Sigmund (1996). *Düşlerin Yorumu 1* (2. Baskı). Dr. Emre Kapkın (Çev). İstanbul: Payel Yayınevi.
- Freud, Sigmund (2001). *Sanat Ve Sanatçılar Üzerine* (2. Baskı). Kâmuran Şipal (Çev). İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Gürel, Emet-Muter, Canan (2007). "Psikomitolojik Terimler: Psikoloji Literatüründe Mitolojinin Kullanılması", *Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 1, s. 537-569.
- Mitscherlick, Alexander (1997). "Zulüm Üstüne Savlar", *Cogito*, 6-7, s. 221-236.
- Moran, Berna (2018). *Edebiyat Kuramları ve Eleştiri* (28. Baskı). İstanbul: İletişim Yayınları
- Özdemir, Arzu (2005). *Yusuf Atılgan'ın Romanlarının Psikanalitik Açısından İncelenmesi*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Elazığ: Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Soylu, Özge (2001). *Nahid Sırrı Örik, Kıskanmak ve Psikanaliz*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Ankara: Bilkent Üniversitesi Ekonomi ve Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Şen, Can (2012). *Edebiyat İncelemelerinde Psikanaliz Kullanımı*. Ankara: Divan Kitap.
- Şenödeyici, Özer (2012). "Oedipus Kompleksi Bağlamında Divan Şiirinde Âşık-Maşûk-Rakîb İlişisine Bakış", *Gazi Türkiyat Türkoloji Araştırmaları Dergisi*, 11, s. 79-91.
- Tiken, Servet (2009). "Cahit Sıtkı Tarancı'nın Şiirlerindeki 'Ayna' İmgisine Psikanalitik Bir Yaklaşım", *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, 41, s. 47-60.
- Url-1: <https://banukibar.wordpress.com/2016/08/04/otekinin-otekisinin-pesinde-yigit-bener/>. Erişim tarihi: 13.04.2018.
- Yıldız, Sibel (2014). *Freudyan Psikanaliz Kuramları Işığında Balzac'ı İncelemek: Tuhaf Öyküler*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Erzurum: Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Yivli, Oktay (2017). "Yiğit Bener'den Böcek Öyküleri", *TÜRÜK Uluslararası Dil, Edebiyat ve Halkbilimi Araştırmaları Dergisi*, 11, s. 68-76.

